

مدینه منوره

تحیہ و بخش:
مرکز تحقیقات مدینه منوره

ترجمہ و صدا:
عبداللہ حیدری

عنوان کتاب:

مدینه منوره

نویسنده:

مرکز تحقیقات مدینه منوره

ترجمه و صدا:

عبدالله حیدری

موضوع:

تاریخ اسلام

نوبت انتشار:

اول (دیجیتال)

تاریخ انتشار:

دی (جدی) ۱۳۹۴ شمسی، ربیع الأول ۱۴۳۷ هجری

منبع:

این کتاب از سایت کتابخانه عقیده دانلود شده
است.

www.aqeedeh.com

book@aqeedeh.com

ایمیل:

سایت های مجموعه موحدین

www.aqeedeh.com

www.mowahedin.com

www.islamtxt.com

www.videofarsi.com

www.shabnam.cc

www.zekr.tv

www.sadaiislam.com

www.mowahed.com

contact@mowahedin.com

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِیْمِ

فهرست مطالب

- ۱..... مدینه منوره و تاریخ تمدن آن
- ۱۵ تعمیر و توسعه مسجد نبوی در طول تاریخ
- ۱۹..... تاریخ مصور مدینه منوره

مدینه منوره و تاریخ تمدن آن

تهیه و پخش: مرکز تحقیقات مدینه منوره
ترجمه و صدا: عبدالله حیدری

بینندگان عزیز! به مدینه منوره خوش آمدید، به مرکز ایمان و حرم اسلام خوش آمدید، به شهر رسول خدا ﷺ خوش آمدید.
بویژه در این عرصه پربار تمدن که خورشید مدینه نیز به سرعت نور افشانی می‌کند به این شهر مقدس خوش آمدید.

بیائید که اکنون با هم مروری به تاریخ مدینه داشته باشیم، جالب است که از همان اول شروع کنیم: در آن روزگاران کهن، در عصر چهارمین نسل از خاندان و نوادگان پیامبر اولوالعزم الهی، حضرت نوح علیه السلام بود که گروهی از سرزمین بابل، در جستجو سکونت گاه جدیدی برآمدند و پس از تلاش فراوان سرانجام منطقه شاداب و حاصل خیزی را یافتند که با کوه‌ها و سنگ‌های آتش‌فشان احاطه شده بود، در آن اقامت گزیدند و قریه کوچکی ساختند که به اسم کد خدایشان «یثرب» نامگذاری گردید، چنانکه از بعضی روایات تاریخی برمی‌آید حدود بیست و سه (۲۳) قرن، پیش از هجرت نبوی، «عمالیق» در آن سکونت داشته‌اند.

همچنین گفته می‌شود که یثرب، در قرن دوازدهم قبل از هجرت، با مملکت معینیه یمن مرتبط بوده است.

آنگونه که از بعضی آثار تاریخی برمی‌آید در عهد سلطنت «نبونید» پادشاه بابل، در قرن یازدهم قبل از هجرت که سال در تیماء حاکم بوده، یثرب از وی تبعیت می‌کرده است.

در قرن پنجم قبل از هجرت عده‌ای از یهودیان که از دست رومی‌ها آواره شده بودند به یثرب آمدند.

در قرن سوم قبل از هجرت، قبایل اوس و خزرج، از یمن سرازیر شدند و در یثرب اقامت گزیدند.

در طول قرن‌های گذشته، همزمان با نقل و حرکت‌های مزبور، افراد و گروه‌هایی نیز از قبائل خود شبه جزیره عربستان، به یثرب وارد شدند و در آن سکونت اختیار نمودند.

از مجموع این ساکنان متنوع، یک مجتمع کشاورزی بسیار فعال تشکیل گردید، و باغ‌ها و نخلستان‌های انبوه میوه و سبزی، سراسر یثرب را فرا گرفت.

اکنون دیگر، کاردندان‌های بازرگانی که بین شام و یمن در تردد بودند ناگزیر جهت استفاده از آب‌های شیرین و خرماهای کم‌نظیر، و نیز داد و ستد با مردم «یثرب» بدانجا سر می‌زدند.

حدود صدویست (۱۲۰) سال، پیش از هجرت، جنگ خونینی میان دو قبیله اوس و خزرج درگرفت که نقش یهود، و دسیسه‌های آنان را نمی‌توان در این جریان نادیده گرفت.

آشوب‌گری به شدت ادامه یافت، و کینه‌توزی و حس انتقام‌جویی، هر روز این آتش خانمانسوز را شعله‌ورتر می‌کرد و بردامنه آن می‌افزود، زندگی متزلزل گردید، و بسیاری از مردم بستوه آمده بودند و بابت صبری تمام برای نجات و خلاص از این مصیبت یرانگر لحظه شماری می‌کردند.

در سال سوّم قبل از هجرت بود که اولین نشانه‌ها از یک تحول بزرگ نمایان گردید، و این هنگامی بود که گروهی از قبیله خزرج در موسم حج آن سال با رسول خدا ﷺ ملاقات کردند و آنحضرت، آنان را بسوی دین اسلام فراخواند، هنگامی که پیامبر ﷺ آیاتی چندی از کلام ملکوتی پروردگار را بر

آنان تلاوت فرمودند به یکدیگر روی کردند و گفتند: مردم! بیائید این دین را بپذیریم، والله که او پیامبر است، این همان پیامبری است که یهود از آن سخن می‌گویند، مبادا بگذارید که آنان بر شما سبقت جویند.

آنگاه به پیامبر ﷺ روی آوردند و گفتند: ملت ما دچار یک دشمنی بزرگ، و فتنه خانمانسوزی است امیدواریم خداوند، بوسیله تو آنان را متحد گرداند، خلاصه درحالی که یثرب باز گشتند که لذت ایمان کامشان را شیرین کرده بود.

در سال بعد بازم در موسم حج دوازده نفر از اوس و خزرج با حضرتش ﷺ ملاقات کردند این عده نیز قلبشان بانور ایمان منور گردید و با رسول خدا ﷺ بیعت نمودند که بعدها در تاریخ به «بیعت عقبه اولی» شهرت یافت.

اینجا بود که پیامبر اکرم ﷺ سفیر اسلام حضرت مصعب بن عمیر رضی الله عنه را به عنوان اولین داعی و معلم قرآن، با آنان به یثرب فرستاد، تا اهالی آنجا را در خانه‌ها و کشتزارهایشان به سوی اسلام فراخواند، دیری نپائید که چندین نفر، بشمول عده‌ای از سرداران اوس و خزرج به کاروان اسلام پیوستند. در حج سال بعد نیز هفتاد نفر از این شفتگان اسلام بسوی مکه شتافتند و از مشرف شدن به حضور مبارک پیامبر اکرم ﷺ، بیعت عقبه دوم را در تاریخ به ثبت رسانیدند.

و آنگاه از ایشان و سایر مسلمین مکه تقاضا کردند که به «یثرب» هجرت کنند تا همه با کمک یکدیگر شالوده اولین جامعه اسلامی در تاریخ را بریزند. ابتداء سایر مسلمین و سپس خود رسول بزرگوار اسلام ﷺ با یار باوفایشان حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه با حسرت فراوان مکه را ترک گفتند، اهل یثرب با گرمی و صف‌ناپذیری از تشریف‌آوری حضرتش استقبال نمودند و از

آن به طلوع بدر، و نورافشانی مهتاب شب چهارده تعبیر نمودند از اینجا آن تحول بزرگ تاریخ عملاً آغاز گردید.

همه چیز در این شهر دگرگون شد، اسم یثرب به «مدینه» تبدیل گردید، و طولی نکشید که عقاید مردم از بت پرستی به خدا پرستی مبدل گردید، و مسجد نبوی که بارزترین پایه، در ساختار جامعه اسلامی بشمار می‌رفت به عنوان مرکز رهبری و فرماندهی تبارز کرد.

هیئت‌های دعوت و سرایای جنگی مختلف، جهت درهم شکستن کابوس شرک و خرافات و سربلندی کلمه‌ء توحید براه افتادند.

در سال دوم قمری در صدوشصت کیلومتری مدینه میان نیروهای شرک و اسلام غزوه بدر در گرفت که در آن نبرد تاریخی، مشرکین شکست سختی را متحمل شدند، و اکثر سرداران‌شان کشته شد، لذا مصمم شدند در زودترین فرصت انتقام بگیرند، مصاف بعدی دامنه کوه احد بود که گرچه هفتاد نفر از یاران پیامبر از جمله عموی آنحضرت سید الشهداء حضرت حمزه رضی الله عنه به شهادت رسیدند با این وجود مشرکین به هدف دست نیافتند و مجبور به عقب‌نشینی شدند.

غزوات و سرایای جنگی یکی پی دیگری ادامه داشت و دشمنان از هر سو با شکست مواجه می‌شدند، قریش ناچار گردید با دیگر قبایل عرب پیمان جنگی امضاء کند، و در سال پنجم قمری با این امید که شاید بتوانند جامعه اسلامی نوپا را یکسره نابود کنند به مدینه هجوم آوردند، اما مسلمانان که از توطئه آگاه شده بودند در اطراف مدینه با مشوره سلیمان فارسی رضی الله عنه خندق حفر نمودند و بدینوسیله شهر را برای دفاع آماده کردند.

مهاجمین، شهر را محاصره نمودند و چندین مرتبه کوشش کردند که به شهر رخنه کنند، اما هر بار ناکام شدند، سرانجام خداوند طوفان شدیدی را

بر آنان مسلط نمود و آنها را درحالی که با ذلت خواری بزرگی روبرو شده بودند مجبور به عقب‌نشینی کرد.

اکنون مدینه استقرار یافته بود، چنانکه در تمام سال‌های طلایی حکومت اسلامی، بویژه در عهد نبوی و راشد (مدینه منوره) به عنوان مرکز اسلام و پایتخت خلافت اسلامی تلقی می‌شد که مسلمانان جهت دیدار و مشرف شدن به حضور آنحضرت ﷺ بدانسو می‌شتافتند، تا علاوه بر ادای نماز در مسجد مقدس پیامبر، خدمت حضرتش، عرض سلام و ادب نمایند، بار شد روزافزون جمعیت، و گسترش دامنه اسلام، احساس نیاز گردید که مسجد نبوی توسعه داده شود، لذا رسول خدا ﷺ در سال هفتم قمری برای اولین بار مسجد را توسعه دادند.

سپس حضرت عمر فاروق رضی الله عنه در دوران خلافتش در سال هفدهم قمری مسجد را توسعه داد.

در سال سیام (۳۰) قمری حضرت عثمان رضی الله عنه سومین توسعه را به مسجد اضافه نمودند، البته این بار مسجد با سنگ‌های حکاکی شده و زیبا بازسازی گردید.

آری، از همین مسجد نبوی بود که گروه‌های دعوت و جهاد تشکیل می‌شد، و به اقصی نقاط جهان می‌شتافت، چندین سال بیشتر طول نکشید که شبه جزیره عربستان، شام، عراق، مصر و شمال آفریقا به زیر پرچم اسلام درآمدند، در دوران اموی‌ها که مرکز خلافت اسلامی به دمشق منتقل گردید، آن شور و غوغا و کشمکش‌های زندگی سیاسی نیز از مدینه رخت بریست، و مدینه به شهری آرام مبدل شد، اما رشد و ترقی همچنان ادامه داشت، باغ‌ها، و کشتزارها رونق فراوان یافت، و تا کناره وادی عقیق به قدری نسیم شادابی و تازگی می‌دمید که دیگر جایی برای ساختن نبود، علم و فرهنگ اسلامی پیشرفت قابل توجهی نمود، این وضعیت تا نیمی از دوره عباسیان

نیز ادامه یافت، در آغاز این دوران، امام مالک بن انس رحمته الله به عنوان یک عالم برجسته از مدینه بروز نمود که حلقهء درسش بسیار گسترده بود، از جمله بارزترین شاگردانش حضرت امام شافعی رحمته الله را می‌توان نام برد.

خلاصه اینکه به استثنای بعضی فتنه‌ها و آشوب‌هایی که در قرن اول و دوم واقعاً درد ناک بود، در مجموع مدینه شهر نسبتاً آرامی بود و رونق و پیشرفت علمی بر آن غالب بود، و مسلمانان همواره جهت ادای نماز در مسجد مدینه و عرض سلام به خدمت رسول خدا صلی الله علیه و آله از هرسو به این شهر مقدس روی می‌آوردند.

در همین دوران بود که مهدی خلیفه عباسی نیز دستور داد مسجد نبوی توسعه یابد و ساختمان قدیمی‌اش ترمیم گردد.

در قرن سوم هجری در بخش‌های مختلف زندگی نوعی رکود حاکم گردید.

آبادی شهر، خودش را جمع کرد، خانه‌های اطراف وادی عقیق به ویرانه تبدیل

گردید، امنیت متأثر شد، و حمله به کاروان‌های حجاج افزایش یافت، در سال (۲۶۳) قمری برای اولین بار مدینه خودش را درهم کشید و در احاطه یک دیوار دفاعی قرار گرفت و سپس، این دیوار چندین بار تجدید بنا گردید و توسعه داده شد تا آبادی‌های نسبی شهر را در بر بگیرد، این مد و جزر همچنان تا قرن دهم همجری ادامه یافت.

در سال (۵۷۸) قمری که جنگ‌های صلیبی به اوج خودش رسیده بود، ارنات، یکی از فرماندهان صلیبی، یک دسته جنگی را مأمور حمله به مدینه کرد، این دسته توانست مخفیانه از طریق کشتی، خودش را به دریای سرخ، و سپس ساحل ینبع برساند و آنگاه پیاده به سوی مدینه حرکت کند، اما نیروهای صلاح الدین ایوبی که آنها را دنبال می‌کردند در چند کیلومتری

مدینه بر آنان تاختند که خوشبختانه بیشترشان را کشته و بقیه را اسیر کردند و بدین ترتیب خداوند مدینه را از شر آنان نجات بخشید.

در پنجم ماه رجب سال ۶۵۴ قمری بود که آتش‌فشانی بزرگی در شرق مدینه منفجر گردید و سنگ‌های ذوب‌شده همانند سیلی خروشان به سوی مدینه سرازیر شد اما به لطف خداوند مهربان به زودی مسیرش را عوض کرد و به شمال روی آورد، انفجار و پرش سنگ‌ها تا حدود سه ماه ادامه داشت.

در سال ۸۸۶ قمری مسجد نبوی دچار یک آتش‌سوزی گردید که علتش جرقه‌ای بود که از برق آسمانی تولید گردید، قسمت زیادی از مسجد سوخت و ویران شد اما حجره شریفه رسول خدا ﷺ سالم ماند، بلافاصله مسجد با کمک سلطان قای تبای ترمیم و بازسازی گردید.

در این سال‌ها مدارس قرآنی و رباط‌های زیادی ساخته شد که علماء و طلاب و مجاورین را در خود جای می‌داد.

در قرن دهم هجری خلافت عثمانی‌ها آغاز گردید که پس از آن مدینه توسط آنها اداره می‌شد، طی چهار قرن خلافت آنان مدینه شاهد تحولات زیادی بوده است از جمله:

دیوار شهر مدینه بازسازی گردید، و برای دفاع شهر، قلعه بزرگ و محکمی ساخته شد.

دسته نظامی ویژه‌ای جهت تأمین امنیت در مدینه مستقر گردید که عملاً در امنیت شهر بسیار نقش مؤثری داشت.

وحمله به کاروان‌های حجاج، و دزدی و غارتگری تا حد زیادی کنترل گردید.

متأسفانه در یک عرصه ضعف اداری شدیدی احساس شد و میان فرماندهان نظامی بر سر قدرت اختلافاتی درگرفت که در نتیجه آن، نا امنی، مجدداً سر برآورد و دزدی‌ها و غارتگری‌ها از سر گرفته شد و تا پشت

دروازه‌های شهر رسید، حتی در داخل شهر نیز آشوب و فتنه بروز کرد اما بحمدالله اوضاع مهار گردید و به زودی امنیت بازگشت.

در سال ۱۲۲۰ قمری اهالی مدینه با حرکت دعوت و اصلاح بیعت نمودند و بدین ترتیب اولین حکومت آل سعود را پذیرفتند و شش سال در سایه آن با امنیت و آسایش زندگی کردند.

اما طوسون باشا فرزند محمد علی باشا مدینه را اشغال کرد و به دولت عثمانی بازگرداند.

در سال ۱۲۶۵ قمری کار توسعه و بازسازی مسجد نبوی آغاز گردید و دوازده سال بطول انجامید که خوشبختانه بسیار جالب ساخته شد.

در سال ۱۳۱۸ قمری مدینه از طریق یک ایستگاه بی‌سیم بزرگ و نیرومند با استانبول مرتبط گردید و بدین ترتیب مؤفق شد با دیگر ایستگاه‌های مربوطه نیز رابط برقرار کند.

در سال ۱۳۲۶ قمری خط راه آهن از طریق دمشق به مدینه رسید و این امر در زندگی اقتصادی و اجتماعی و عمرانی مدینه تحولات عظیمی ایجاد نمود، جمعیت مدینه از ده هزار به هشتاد هزار افزایش یافت، تجارت بسیار رونق یافت و سرمایه و وسایل فزونی گرفت.

در سال ۱۳۳۴ قمری با آغاز جنگ جهانی اول در مدینه نیز مرحله دشواری پیش آمد، فخری باشا فرمانده نظامی عثمانی‌ها، نیروهای زیادی را جهت دفاع در مدینه و اطراف آن مستقر گردانید، و خطوط دفاعی محکمی در اطراف شهر احداث نمود، و در مقابل نیروهای شریف حسین و هم‌پیمانانش که قصد اشغال مدینه را داشتند شدیداً مقاومت نمود. فخری اهالی مدینه را ترغیب کرد که از شهر بیرون بروند، عده‌ای را نیز با زور اخراج کرد، خانه‌ها و محله‌ها از سکنه خالی شد و کسانی که در شهر مانده بودند بعلت طولانی‌شدن محاصره، و گرانی و کمبود آذوقه در معرض

هلاکت قرار گرفتند، این محاصره سه‌ساله، تنها زمانی پایان یافت که در سال ۱۳۳۷ قمری دولت عثمانی سقوط کرد و نیروهایش منطقه را ترک گفتند. اشراف به شهر داخل شدند و اداره امور را بدست گرفتند، برای مدت کوتاهی مدینه آرام بود. در این دوران جمعیتش از پانزده هزار نفر تجاوز نمی‌کرد.

باز اداره ضعیف گردید و آشوب و فتنه سرکشید و وضعیت اقتصادی مردم رو به ضعف گرائید. بخصوص پس از آنکه اشراف با نیروهای سعودی‌ها که به شهر نزدیک شده بودند درگیر شدند کاملاً آشکار بود که تنها راه نجات پیوستن به حرکتی است که جهت متحدکردن عربستان بزرگ به رهبری ملک عبد العزیز بن عبد الرحمن آل سعود آغاز شده است.

در نوزدهم جمادی الأولى سال ۱۳۴۴ قمری بود که هیئت نمایندگی مدینه پشتیبانی‌اش را از ملک عبدالعزیز اعلان کرد، این پیمان فرخنده اولین گامی بود که در جهت مرحله درخشانی از تاریخ نوین مدینه برداشته می‌شد، مرحله آرامش و استقرار، ترقی و بالندگی، و دهش و بارآوری. در بیست و سوم ربیع الثانی ۱۳۴۵ قمری بود که ملک عبدالعزیز شخصاً از مدینه دیدن کرد و با مردم مدینه و نمایندگان از قبائل اطراف ملاقات نمود.

در سال ۱۳۷۰ قمری ملک عبدالعزیز دستور توسعه مسجد نبوی را صادر نمود، زمین‌های اطراف مسجد خریداری گردید، و رواق‌های شمال برداشته شد و بازسازی گردید که بدین ترتیب بیش از شش هزار متر مربع به مساحت قبلی مسجد افزوده شد اینک ساختمان جدید مسجد بشکل بسیار زیبا و نوینی درآمده بود که با ایوان‌های بزرگش هزاران نمازگذار را در خود جای می‌داد.

آبادی مدینه گسترش چشمگیری یافت و حجم شهر دو چندان گردید،

...

در سال ۱۳۸۱ قمری دانشگاه اسلامی مدینه منوره تأسیس گردید و صدها تن از فرزندان اُمت اسلامی برای آموزش علوم اسلامی بسوی این دانشگاه نوین روی آوردند.

دانشگاه اسلامی امام محمد بن سعود و دانشگاه ملک عبدالعزیز نیز هرکدام دانشکده در مدینه گشودند.

همزمان، مجله فرهنگی المنهل، و چندی بعد روزنامه المدینه نیز آغاز بکار نمود، و بدین ترتیب فعالیت‌های فرهنگی و آموزشی شدت گرفت.

در دهه اول قرن پانزدهم هجری قمری مدینه منوره تقریباً در تمامی عرصه‌ها شاهد یک انقلاب بزرگ عمرانی و فرهنگی بود، ابتداء خادم حرمین شریفین ملک فهد بن عبد العزیز دستور داد کمیته مستقلی از وزیران تشکیل گردد تا برآمر توسعه و زیباسازی مدینه و حرم نبوی نظارت مستقیم داشته باشد، و به دنبال آن هیئت وزیران چندین جلسه ویژه دایر نمود و طرح بسیار جامعی را تصویب کرد که براساس آن، انقلاب عمرانی، مرحله بسیار گسترده‌ای را پشت سر می‌گذراند، این طرح دو بخش خیلی مهم داشت یکی توسعه و بازسازی مسجد نبوی و دیگری بازسازی و زیباسازی منطقه مرکزی شهر مدینه.

در پانزدهم ماه صفر سال ۱۴۰۵ قمری، خادم حرمین شریفین این طرح را افتتاح نمود، و بدین ترتیب عملاً کار آغاز گردید، محله‌های کاملی در اطراف مسجد، باقیمت بسیار بالا خریداری گردید، و به نفع مسجد از میان برداشته شد، پایه‌های ژرف و عمیقی حفر گردید و ماشین آلات بزرگ و پیشرفته‌ای بکار افتاد این کار بدون اینکه خللی در اقامه نمازها ایجاد گردد با تلاش‌های شبانه روزی، نُه سال ادامه داشت.

پی‌گیری و سرپرستی شاهزاده عبدالمجید امیر مدینه منوره، در دقت عمل و سرعت بخشیدن به کار نقش بسزایی ایفا نمود.

سرانجام کار به پایان سید و خادم حرمین شریفین در سال ۱۴۱۴ قمری آن را برای بهره‌برداری افتتاح نمود، توسعه جدید، هشتاد و دو هزار متر مربع به ساختمان قدیم مسجد افزود.

بالای پشت بام نیز طوری ساخته شد که هزاران نمازگذار می‌توانند در آن به عبادت بپردازند، و زیرزمینی‌های دور حرم، علاوه از حمام و دستشوی و وضو خانه بقیه آن پارکینک ساخته شد که برای پنج هزار ماشین ظرفیت دارد.

علاوه بر آن در فاصله هفت کیلومتری حرم نبوی یک دستگاه کلر سردکن خیلی بزرگ ساخته شد که توسط لوله‌های زیرزمین به مسجد وصل گردیده و تمامی مسجد را می‌تواند سرد کند.

مسجد نبوی پس از اجرای این طرح عمرانی مؤفق به یک مجتمع عمرانی منحصر به فرد تبدیل گردیده است که زائران با خیالی آرام و قلبی مطمئن در آن به عبادت می‌پردازند.

قسمت دوم این طرح عمرانی بزرگ بازسازی و زیباسازی منطقه مرکزی است.

این طرح در زمینی به مساحت دوونیم میلیون متر مربع در دست اجرا قرار دارد که نصف آن زیربناست و نصف دیگر را صحن‌ها، جاده‌ها، پیاده‌روها، قبرستان بقیع، و دیگر متعلقات دربر می‌گیرد که بسیار منسجم و دقیق ساخته خواهد شد.

بنابر مفاد این طرح اکنون چندین آپارتمان مسکونی تجاری آماده بهره‌برداری است که هرکدام آن صدها ویلا و اُتاق مسکونی و صدها مغازه و فروشگاه را دربر دارد که با سیستم‌های پیشرفته و جدید ساخته شده است.

اکنون شهر زیبای مدینه که در هر دو بعد تمدن و معنویت می‌درخشد با تازه‌ترین وسایل پیش‌رفته امروزی مجهز گردیده در سایه حرم نبوی آماده است از زائران و مهمانان

عزیزش پذیرایی کند و اسباب آسایش و رفاه آنان را فراهم آورد. علاوه بر آن طرح‌های دیگری نیز برای زیباسازی مدینه تصویب شده بود از جمله توسعه و بازسازی مساجد تاریخی که در رأس آن اولین مسجد اسلام، مسجد قباء قرار دارد.

ساختمان قدیمی مسجد قباء برداشته شد و از نو بازسازی گردید، و بگونه‌ای توسعه داده شد که هیئت اصلی مسجد تغییر نکند، اکنون مساحت آن با متعلقات به سیزده هزار (۱۳۰۰۰) متر مربع می‌رسد.

و اطراف مسجد نیز به شکل بسیار زیبایی طراحی گردیده که اکنون با مساحت جدیدش یک یادگار عمرانی کم‌نظیر به شمار می‌رود.

مسجد مهم و تاریخی دیگری نیز بر دروازه ورودی مدینه منوره در منطقه ذی الحلیفه قرار گرفته است این مسجد که میقات نام دارد، جایی است که حجاج از آنجا برای حج و عمره احرام می‌بندند.

مسجد نیز، بنابر دستور خادم حرمین شریفین بازسازی گردید مساحت کلی آن نودزار (۹۰۰۰۰) متر مربع است که برای پنج هزار نمازگذار ظرفیت دارد.

در ضمن شهرداری مدینه منوره در این انقلاب عمرانی نقش بسیار مؤثری داشته است بخصوص در ساختن پارک‌ها و بلوارها و آبشارهای جالب که همه این‌ها بر زیبای شهر افزوده است، تا اهالی شهر و زائران عزیز بتوانند در آن با آسایش زندگی کنند و با قلبی مطمئن و دلی آرام به انجام عبادات و چشیدن حلاوت ایمان بپردازند.

یکی دیگر از شاخص‌های زیبا و درخشان مدینه منوره که تاریخ پرافتخار و مبادی ایمانی آن را به نمایش می‌گذارد، مجتمع بزرگ چاپ و نشر قرآن کریم است که بی‌تردید بزرگترین مرکز علمی صنعتی در سطح جهان به شمار می‌رود، و به گونه‌ای تخصصی به خدمت قرآن کریم مشغول است.

در این مجتمع چندین عالم و دانشمند و قاری قرآن و پژوهشگر متخصص مشغول کار و نظارت بر چاپ قرآن کریم هستند این چاپخانه که بهترین و پیشرفته‌ترین ماشین آلات چاپ را در اختیار دارد، علاوه بر چاپ نص قرآن کریم در زمینه چاپ ترجمه این کلام مقدس نیز به چندین زبان زنده دنیا مشغول است.

بخش ویژه‌ای نیز به ضبط نوار اختصاص دارد که در سطح گسترده‌ای تا کنون میلیون‌ها نوار ضبط توزیع نموده است.

تعداد قرآن‌هایی که تاکنون این چاپخانه بی‌نظیر جهان به چاپ رسانده از صد و سی میلیون متجاوز است، تا باشد که مدینه منوره آن رسالت واقعی خویش را که در عصر طلایی پیامبر ﷺ بدوش گرفته بود و آن تحول بزرگی را که در عصر ابوبکر صدیق و عثمان ذی النورین رضی الله عنهما شاهدش بود در خاطرها زنده کند.

رسالت و مسئولیت جمع‌آوری قرآن و سپس توزیع آن به مراکز جهان اسلام.

بینندگان عزیز! آنچه مشاهده کردید و شنیدید بخشی از تاریخ درخشان مدینه منوره بود، امیدواریم که عشق و محبت مدینه تا ابد در دل‌هایمان زنده و جاوید بماند زیرا پیامبر محبوبمان صلی الله علیه و آله اینگونه دعا فرمودند: پروردگارا! همچنانکه محبت مکه را در دل‌هایمان جای دادی محبت مدینه

را نیز جای بده و بلکه بیشتر از آن. «اللَّهُمَّ حَبِّبْ إِلَيْنَا الْمَدِينَةَ، كَحُبِّنَا مَكَّةَ أَوْ أَشَدَّ حُبًّا».

خدایا! این دعا را از همه مان اجابت بفرما.

خداوند یار و یاور همهء مسلمین جهان باد

والسلام علیکم ورحمة الله وبرکاته

تعمیر و توسعه مسجد نبوی در طول تاریخ

اقتباس و ترجمه: عبدالله حیدری

«إِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللَّهِ مَنْ آمَنَ بِاللَّهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ».

هنگامی که پیامبر خدا ﷺ از مکه مکرمه هجرت فرموده و به مدینه منوره رسیدند، انصار مدینه برای پذیرایی از حضرتش بر یکدیگر سبقت می‌جستند، و هرکس می‌کوشید لجام شتر آنحضرت را به طرف خانه خود بکشد، اما آنحضرت مکرراً می‌فرمودند، شتر را رها کنید زیرا که وی مأمور است در جای خاصی زانو بزند، شتر همچنان به راهش ادامه می‌داد تا اینکه در وسط شهر مدینه در یک خرمنگاه خرما زانو زد.

این زمین از دو تا یتیم بود که پیامبر ﷺ آن را خریدند و مسجد نبوی را در آن بنیانگذاری نمودند، پس که انتخاب جای مسجد با راهنمایی پروردگار صورت گرفت. مساحت مسجد که به شکل مربع ساخته شده بود تقریباً هزار و شصت (۱۶۰۰) متر مربع بود، آن زمان قبله به سوی بیت المقدس بود که در شمال واقع می‌شد.

هنگامی که دستور تحویل قبله به سوی کعبه در مکه مکرمه توسط وحی نازل گردید، تعمیر اندکی در ساختمان مسجد بوجود آمد و آن اینکه دروازه جنوبی بسته شد و دروازه‌ای از طرف شمال باز گردید.

در سال هفتم هجری تعداد مسلمانان زیاد شد که مسجد گنجایش همه آنها را نداشت، لذا پیامبر اکرم ﷺ دستور توسعه آن را صادر نمودند که از دو طرف مغرب و شمال توسعه داده شد، مقدار اضافه شده هزار و چهار و

صد و پانزده (۱۴۱۵) متر مربع بود، اکنون مساحت کلی مسجد به دو هزار و چهار صد و هفتاد و پنج (۲۴۷۵) متر مربع می‌رسید.

توسعه دوم در عهد حضرت عمر فاروق رضی الله عنه در سال هفدهم هجری صورت گرفت، مسجد از نو بازسازی گردید، و حدود هزار و چهار صد (۱۴۰۰) متر مربع از سمت جنوب و غرب و شمال به آن افزوده شد که اینک مساحت کلی آن به سه هزار و پانصد و هفتاد و پنج (۳۵۷۵) متر مربع رسیده بود.

در سال بیست نُه (۲۹) هجری حضرت عثمان رضی الله عنه مسجد را با سنگ بازسازی نمود و از جهات جنوب و شمال و مغرب ۴۹۶ متر به آن افزود که در نتیجه، مساحت کلی مسجد به چهار هزار و هفتاد و یک (۴۰۷۱) متر مربع رسید.

در سال ۸۸ هجری خلیفه اموی ولید بن عبد الملک دستور بازسازی و توسعه مسجد را صادر کرد، سرپرستی این کار را حضرت عمر بن عبد العزیز رضی الله عنه که استاندار مدینه بود به عهده داشت، از جهات مشرق و مغرب و شمال مسجد توسعه یافت، و به جز حجره حضرت عایشه رضی الله عنها که در آن رسول گرامی صلی الله علیه و آله و سلم و دو یار باوفایش حضرت ابو بکر و عمر رضی الله عنهما دفن بودند بقیه حجرات نبوی در این توسعه ضمیمه شد و برای اولین بار محراب تو خالی به شکل رائج امروزی، و مناره‌هایی جهت بلندکردن اذان به مسجد افزوده شد. پس از این توسعه مساحت کلی مسجد به شش هزار و چهار صد و چهل (۶۴۴۰) متر مربع بالغ گردید.

در سال صدوشصت و یک (۱۶۱) قمری مهدی خلیفه عباسی دستور داد مسجد توسعه داد شود و ترمیم گردد. بعضی دیوارهایش بازسازی گردید و از جهت شمال حدود ۲۴۵۰ متر مربع به آن افزوده شد که در نتیجه مساحت مسجد به ۸۸۹۰ متر مربع رسید، در سال ۶۵۴ قمری مسجد بر اثر

اشتباهی که از یک فراش مسجد سر زد دچار آتش سوزی بزرگی گردید، این بار به همان شکل اول بازسازی گردید و چیزی به آن افزوده نشد.

در قرن نهم هجری در عهد سلطان اشرف قایتبای بعضی اجزاء مسجد بازسازی شد اما بدنبال آن بر اثر یک جرّقه آسمانی که مناره بزرگ مسجد را هدف گرفت آتش سوزی مخوفی مسجد را بلعید، بلافاصله به دستور سلطان اشرف قایتبای بازسازی گردید و از طرف شرق ۱۲۰ متر مربع به آن افزوده شد که مساحت کلی مسجد به (۹۰۱۰) متر مربع رسید.

در عهد سلطان عبد المجید عثمانی در سال ۱۲۶۵ قمری مسجد بازسازی شد و از جانب شمال یک ساختمان دوطبقه با مساحت ۱۲۹۳ متر مربع به مسجد افزوده شد که در نتیجه آن مساحت کل مسجد به ده هزار و سیصد و سه (۱۰۳۳) متر مربع رسید.

در سال ۱۳۷۰ قمری بنا بر حکم ملک عبد العزیز آل سعود دیوارها و رواق‌های شرق و غرب و شمال مسجد ترمیم گردید و حدود ۶۴۲۰ متر مربع به آن افزوده شد که مساحت کلی آن به ۱۶۳۲۷ متر مربع رسید.

با وجود اولین توسعه سعودی‌ها، هنوز هم مسجد نبوی احتیاج به توسعه داشت چون تعداد زائران هر سال رو به افزایش بود، لذا ملک فیصل بن عبد العزیز در سال ۱۳۹۳ قمری تصمیم گرفت مجدداً مسجد را توسعه دهد، لذا زمینی که در غرب مسجد نبوی واقع بود برای نماز اختصاص داد که با نصب کردن بلند گو، چترهای بزرگ و پنکه‌های سقفی عملاً این زمین برای نماز آماده شد.

در هیجدهم ۱۸ رجب ۱۳۹۷ قمری ملک خالد بن عبد العزیز آل سعود زمینی که در جنوب غرب حرم نبوی واقع بود برای خدمت زائران و نمازگذاران اختصاص داد که قسمتی از آن برای نماز و بقیه برای پارکینگ ماشین‌های زوار آماده شد، مساحت این زمین ۴۳۰۰۰ متر مربع بود.

در سال ۱۴۰۵ قمری خادم حرمین شریفین ملک فهد بن عبد العزیز دستور بزرگترین تعمیر و توسعه در تاریخ مسجد نبوی را صادر نمود، این انقلاب عمرانی بزرگ با پیگیری و سرپرستی شاهزاده عبد المجید استاندار وقت مدینه منوره آغاز شد، و ۹ سال بطول انجامید، ۸۲۰۰۰ متر مربع به ساختمان مسجد افزوده شد که بعد از این توسعه مساحت کل ساختمان مسجد به (۹۸۳۲۷) نود و هشت هزار و سیصد و بیست و هفت متر مربع رسید.

علاوه بر آن صحن‌ها، حمام‌ها، وضوء‌خانه‌ها و پارکینک‌های مختلفی نیز در اطراف مسجد احداث گردید که کل مساحت مسجد و متعلقات آن به (۴۰۰۳۲۷) چهار صد هزار و سیصد و بیست و هفت متر مربع رسید. اخیراً در عهد ملک عبدالله بن عبدالعزیز نیز توسعه‌ای شروع شده که جزئیات را بعدها انشاءالله ارائه خواهیم کرد.

التماس دعای خیر برادر شما
عبدالله حیدری مدینه منوره
پایان حج ۱۴۳۰ هـ ق
آذرماه ۸۸ شمسی

تاریخ مصور مدینه منوره

تهیه و عرضه: مرکز پژوهش و تحقیات مدینه منوره

ترجمه: عبدالله حیدری

۱۴۳۰ هـ ق

۸-۹- نقشه مدینه منوره در عصر شریف نبوی. نام مهمترین آثار طبیعی ونحوه تمرکز سکونت قبایل در آن مشاهده می شود.

۱۰-۱۱- تصویری ماهواره‌ای از مکه مکرمه و مدینه منوره و منطقه‌ای که در بین آن دو واقع است. در این تصویر راه و اماکنی که پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در سفر هجرت از آنها عبور کرده‌اند مشخص شده است.

۱۲-۱۳- تصویر ذهنی از مسجد شریف نبوی هنگام تأسیس آنکه حجره حضرت عایشه صدیقه رضی الله عنها در جنوب شرق آن دیده می شود.

۱۴-۱۵- منظره‌ای عمومی از مدینه منوره از سال (۱۳۲۵) هـ ق - (۱۹۰۸) م. و بخشی از دیوارهایی که در آن زمان شهر مدینه را احاطه می کرده به چشم می خورد.

۱۶-۱۷- در سال (۱۳۲۵) هـ ق - (۱۹۰۸) م.

۱۸-۱۹- مدینه منوره از سال (۱۳۵۷) هـ ق - (۱۹۳۲) م و بخشی از دیوار اول آن دیده می شود که سلیمان قانونی از سلاطین عثمان آن را در سال (۹۳۹) هـ ق - (۱۵۳۲) م بازسازی کرد.

۲۰- مسجد شریف نبوی - بام بنای عثمانی.

۲۱- خیابان عینیه - یکی از مهمترین خیابان‌های قدیمی در مدینه منوره این خیابان از مناخه به باب السلام در مسجد شریف نبوی منتهی می شد.

- ۲۲-۲۳- مدینه منوره آنگونه که در تصاویر ماهواره‌ای دیده می‌شود.
- ۲۴-۲۵- منظره‌ای شبانه از مدینه منوره - عکس از فضا.
- ۲۶-۲۷- مسجد شریف نبوی منظره‌ای از خارج این تصویر از زاویه شمال غرب گرفته شده است.
- ۲۸-۲۹- مواجهه شریفه جایی که مردم برای سلام‌دادن به پیامبر گرامی ﷺ و دو یار باوفایشان ابوبکر صدیق و عمر فاروق رضی الله عنهما می‌ایستند.
- ۳۰- بخشی از روضه شریفه و محراب را ملاحظه می‌کنید جاییکه پیامبر گرامی ﷺ در آنجا می‌ایستادند و برای صحابه رضی الله عنهم اقامه نماز می‌کردند.
- ۳۱- محراب سلیمانی یا محراب حنفی که مقابل منبر شریف از غرب نزد ستون سوم واقع است. سال ساخت این محراب (۸۶۰) هـ ق است.
- ۳۲- بخشی از ساختمان عثمانی در مسجد شریف نبوی.
- ۳۳- بخشی از روضه شریفه - منبر فرستاده سلطان مراد عثمانی نیز دیده می‌شود این منبر در جای منبر پیامبر گرامی ﷺ ساخته شده است.
- ۳۴-۳۵- بخشی از رواق‌های توسعه بزرگ مسجد شریف نبوی.
- ۳۶-۳۷- نمونه‌ای از قبه‌های متحرک و تزئینات آن در ساختمان توسعه ملک فهد رضی الله عنه.
- ۳۸-۳۹- صحن داخلی مسجد شریف نبوی که باجترهای زیبای اتوماتیک پوشانده می‌شود.
- ۴۰-۴۱- جنوب مسجد شریف نبوی چنانکه ملاحظه می‌کنید ساختمان عثمانی از سایر توسعه‌ها معلوم می‌شود.
- ۴۲-۴۳- مسجد شریف نبوی - جنوب شرق.
- ۴۴-۴۵- مسجد شریف نبوی - جنوب غرب.
- ۴۶-۴۷- منظره‌ای فضایی از مسجد قباء بعد از توسعه اخیر سال (۱۴۰۶) هـ ق - (۱۹۸۶) م.

۴۸- مسجد قباء از داخل منبر و محراب را ملاحظه می‌کنید که با آیات قرآنکریم مزین شده است.

۴۹- مسجد قباء منظره‌ای شبانه.

۵۰-۵۱- مسجد قباء از داخل رواق‌های وسیع و چترهای صحن داخلی را ملاحظه می‌کنید که بگونه اتوماتیک باز و بسته می‌شود.

۵۲-۵۳- مسجد قباء از داخل زیبا و منحصر به فرد.

۵۴-۵۵- قبرستان بقیع قبرستان اصلی اهل مدینه از عصر پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله تا کنون روایت می‌شود که بیش از ده هزار صحابه در این قبرستان دفن شده‌اند.

۵۶-۵۷- بخشی از قبرستان بقیع - کبوتران مدینه را ملاحظه می‌کنید که با امنیت و اطمینان در آن دانه می‌چینند.

۵۸-۵۹- منطقه شهدای احد که قبرستان شهدای احد و در رأس‌شان حضرت حمزه بن عبد المطلب رضی الله عنه و کوه احد و کوه رماة (تیراندازان) را در بردارد.

۶۰-۶۱- کوه عینین که کوه رماة (یا تیراندازان) نیز نامیده می‌شود، زیرا پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در غزه احد پنجاه نفر تیرانداز بر آن گماشتند تا جبهه مسلمین را حمایت کنند، این کوه کوچکی است که ۱۸۰ متر طول و ۴۰ متر عرض دارد و روبروی قبرستان شهداء احد قرار گرفته است.

۶۲-۶۳- کوه احد، مشهورترین کوه در مدینه منوره.

۶۴-۶۵- بخشی از کوه احد و دره‌ای را ملاحظه می‌کنید که اهل مدینه می‌گویند پیامبر گرامی صلی الله علیه و آله در اثنای غزه احد در آنجا بالا رفته‌اند.

۶۶-۶۷- مسجد شریف نبوی بعد از توسعه خادم حرمین شریفین ملک فهد رحمت الله علیه.

۶۸-۶۹- مسجد قبلتین - یکی از مساجد عصر نبوی که متعلق به قبیله بنی سلمه خزرجی بود این مسجد در پنج کیلو متری غرب مسجد نبوی واقع است.

۷۰-۷۱- مسجد قبلتین یکی از مساجد تاریخی در مدینه منوره.

۷۲-۷۳- مسجد قباء منظره‌ای عمومی از خارج.

۷۴-۷۵- منطقه فتح - که در دامنه غربی کوه سلع واقع است، و شامل مسجد فتح و مساجد دیگری است که بنا بر روایات در جاهایی ساخته شده که بعضی صحابه در اثنای غزوه در آن سنگر داشته‌اند.

و مسجد فتح مسجد کوچکی است که در جایی ساخته شده که در اثنای غزوه احزاب خیمه رسول الله ﷺ در آنجا نصب شده بوده است.

۷۶-۷۷- منطقه فتح - در سمت راست تصویر مسجد فتح ملاحظه می‌شود که در جایی ساخته شده که در غزوه احزاب خیمه رسول الله ﷺ در آن نصب بوده است.

۷۸-۷۹- کوه سلع - منظره‌ای از شمال شرق که امتداد کوه را نشان می‌دهد.

۸۰-۸۱- مسجد جمعه - در جایی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ اولین نماز جمعه را در مدینه برای مسلمین اقامه کردند و در محله بنی سالم بن عوف از قبیله خزرج واقع بود.

۸۲-۸۳- مسجد شریف نبوی منظره‌ای عمومی از خارج.

۸۴-۸۵- مسجد بنی معاویه - مسجد اجابه نیز نامیده می‌شود یکی از

مساجدی که رسول الله ﷺ در مدینه در آن نماز خوانده‌اند.

- ۸۶-۸۷- مسجد شریف نبوی گنبد سبز را ملاحظه می‌کنید که بر روی مرفد شریف رسول الله ﷺ و دو یار باوفایشان ابوبکر صدیق و عمر فاروق رضی الله عنهما ساخته شده است.
- ۸۸-۸۹- مسجد سجده یا مسجد ابوذر - در یکی از جاهایی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ در آن نماز خوانده‌اند.
- ۹۰-۹۱- مسجد میقات (ذو الحلیفه) که اهل مدینه و زائران برای ادای مناسک حج و عمره از اینجا احرام می‌بندند و عازم مکه مکرمه می‌گردند.
- ۹۲-۹۳- مسجد شریف نبوی - یک گوهر عمرانی منحصر به فرد.
- ۹۴-۹۵- مسجد حضرت علی بن ابی طالب رضی الله عنه - این مسجد در یکی از جاهایی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ در آن نماز عید اقامه می‌کردند.
- ۹۶-۹۷- این تصویر مشتمل است بر مسجد الغمامه در سمت راست و مسجد حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه در سمت چپ، این دو مسجد در اماکنی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ در آنجا نماز عید اقامه می‌کرده‌اند چنانکه اندکی دورتر مسجد شریف نبوی از طرف غرب ملاحظه می‌شود.
- ۹۸-۹۹- منطقه مرکزی مسجد حضرت ابوبکر صدیق رضی الله عنه را ملاحظه می‌کنید که در یکی از عیدگاهای پیامبر گرامی ﷺ ساخته شده است.
- ۱۰۰-۱۰۱- مسجد حضرت عمر بن خطاب رضی الله عنه - در یکی از جاهایی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ در آن نماز عید اقامه کرده‌اند.
- ۱۰۲-۱۰۳- مدینه منوره منظره‌ای عمومی.
- ۱۰۴-۱۰۵- مسجد الغمامه در یکی از جاهایی ساخته شده که پیامبر گرامی ﷺ در آن نماز عید اقامه می‌کرده‌اند.
- ۱۰۶-۱۰۷- مسجد قباء دومین مسجد مشهور و تاریخی مدینه منوره (که در قرآن کریم از آن یاد شده است سوره توبه آیه ۱۰۸).

- ۱۰۸-۱۰۹- منطقه العنبریه، در سمت راست تصویر بخشی از ایستگاه قطار حجاز را ملاحظه می‌کنید.
- ۱۱۰-۱۱۱- بخش دیگری از ایستگاه قطار حجاز که سلطان عبد الحمید ثانی رحمت الله علیه آن را ساخته است.
- ۱۱۲-۱۱۳- نمونه‌ای از قطارهایی که در خط آهن حجاز کار می‌کرده است.
- ۱۱۴-۱۱۵- مسجد شریف نبوی جنوب غرب.
- ۱۱۶-۱۱۷- وادی عقیق - وادی مبارک نیز نامیده می‌شود که از مشهورترین وادی‌های مدینه منوره است. پیامبر گرامی ﷺ در مورد این وادی فرموده‌اند: «أَتَانِي اللَّيْلَةَ آتٍ مِنْ رَبِّي، فَقَالَ: صَلَّى فِي هَذَا الْوَادِي الْمُبَارِكِ» دیشب قاصدی از نزد پروردگرم آمد و فرمود: در این وادی مبارک نماز بخوان.
- ۱۱۸-۱۱۹- تصویر دیگری از وادی عقیق در انتهای تصویر کوه «عیر» را ملاحظه می‌کنید. عیر کوهی است که رسول گرامی ﷺ آن را از طرف جنوب غرب حد حرم مدینه قرار دادند.
- ۱۲۰-۱۲۱- باغ سقیفه بنی ساعده. این باغ در جایی ساخته شده که مسلمانان پس از وفات رسول معظم ﷺ با ابوبکر صدیق رضی الله عنه بیعت نمودند.
- ۱۲۲-۱۲۳- بخشی از حره شرقی در مدینه منوره - حره: سنگ‌های سوخته سیاهی هستند که از شرق و غرب مدینه منوره را احاطه کرده‌اند.
- ۱۲۴-۱۲۵- بقایای قصر سعید ابن العاص، یکی از مشهورترین قصرهایی که در عصر اموی در کناره وادی عقیق وجود داشت.
- ۱۲۶-۱۲۷- مسجد قباء بعد از توسعه اخیر تصویری شبانه و زیبا.
- ۱۲۸-۱۲۹- بخشی از هتل‌ها و برج‌های منطقه مرکزی.
- ۱۳۰-۱۳۱- وسعت و زیبایی خیابان‌های جدید مدینه منوره منحصر به فرد است.

۱۳۲-۱۳۳- وسعت و زیبایی خیابان‌های جدید مدینه منوره منحصر به فرد است.

۱۳۴-۱۳۵- اخیرا چند پل و تونل در مدینه منوره ساخته شده که وسعت و زیبایی آن فوق العاده است.

۱۳۶-۱۳۷- تنوع کالا در بازارهای مدینه منوره برای برآوردن نیاز زائران.

۱۳۸-۱۳۹- بخشی از بازار سبزی و میوه در مدینه منوره.

۱۴۰-۱۴۱- مسجد شریف نبوی منظری عمومی از خارج.

۱۴۲-۱۴۳- نمونه‌ای از خرماهای منحصر به فرد مدینه منوره.

۱۴۴-۱۴۵- از باغ‌های مدینه منوره.

۱۴۶-۱۴۷- از باغ‌های مدینه منوره.

۱۴۸-۱۴۹- مسجد شریف نبوی بعد از توسعه بزرگ خادم حرمین شریفین ملک فهد رحمت الله علیه.

۱۵۰-۱۵۱- منظری عمومی از شهر بدر، غزوه تاریخی بدر که در سال دوم هجری اتفاق افتاد و خداوند مسلمین و پیامبر گرامی ﷺ و صحابه گرامی ﷺ را بر مشرکان قریش پیروز گردانید در همین منطقه بوقوع پیوست.

۱۵۲-۱۵۳ العدوة الدنيا (سوره انفال آیه ۴۲) - کثیب الحنان - (تپه ریگ نرم) که پیامبرگرامی ﷺ و صحابه قبل از آغاز غزوه بدر در آن خیمه زدند.

۱۵۴-۱۵۵- میدانی که در آن غزوه بدر واقع شده است، در سمت راست تصویر مسجد العریش را می بینید.

۱۵۶-۱۵۷- مسجد شریف نبوی - منظری شبانه.